

9 NÁSTUP DYNASTIE LÝ A ROZVOJ BUDDHISMU NA PŘELOMU 10. A 11. STOLETÍ

9.1 Předpoklady stabilní nezávislé vlády

Ačkoli vlády následujících dynastií (Lý, Trần) již byly trvalejší než přechodné dynastie 10. století, každá z následujících čínských dynastií se pokusila Vietnam obsadit a ohrozit jeho samostatnost. Dělo se tak v dobách, kdy silné panovníky ve Vietnamu vystřídali jejich slabí nástupci, kteří si hleděli spíše než státního prospěchu rozmařilého života a zavdali tak příčinu ke sporům mezi dvorskou šlechtou. Moudří panovníci několikrát dokonce přistoupili na formální podřízení se Číně, kam posílali tribut, aby uchránili reálnou nezávislost a faktickou autonomii své země.

Za nadvlády čínských dynastií v průběhu prvního tisíciletí se i přes několik povstání výrazně zvýšil počet obyvatelstva, který souvisel se zintenzivněním zemědělské produkce a celkovým hospodářským pokrokem. V povodí Rudé řeky byly vybudovány irigační sítě, zavlažovací kanály. Novou zemědělskou technikou bylo také vláčení polí pomocí vodních buvolů. Hospodářskému růstu napomáhala nejen poloha vietnamského pobřeží na trase obchodních cest z Indie a jihovýchodní Asie do Číny, ale také příchod řemeslníků nejprve na dvory místních vládců nebo jako uprchlíků v době nepokojů ve Vnitřní Číně. Byla to především výroba papíru, porcelánu. Přímoú návaznost lze vysledovat v architektonických stylech. Ale kulturní výměna probíhala i opačným směrem. Do jižní Číny se například rozšířila technologie získávání dvou úrod rýže ročně nebo výroba třtinového cukru.

Jako přirozené centrum vykrytalizovalo okolí dnešní Hanoje. V 60. letech 9. století zde guvernér *jiedushi* jménem Gao Pian 高駢 (Cao Bièn), jehož vyslal tangský dvůr, aby Vietnam ochránil od útoků státu Nanzhao, vystavěl pevnost

Đại La 大羅城. Později byl přesunut jako guvernér v provincii Jiangsu, historické oblasti Huainan 淮南, kde úspěšně bojoval proti povstání Huang Chaoa.

Za Tangů probíhala také trvalá kulturní výměna. Do Vietnamu se dostaly jednotlivé směry dobového čínského buddhismu. Mnišská obec – sangha – byla poměrně dobře organizovanou a soudržnou organizací, která již za dynastie Tang několikrát prokázala své sepětí s místním obyvatelstvem a své „vlastenecké“ smýšlení účastí na různých povstáních. Od doby dynastie Đinh byli nejvyšší představitelé buddhistické obce oficiálně jmenováni do hodnosti „nejvyšší mistr“ říše Vietů (Khuông Việt Đại Sư), byli vysíláni jako poslové do zahraničí, jak tomu bylo i u dalších jihovýchodně asijských zemí (Funan). Zatímco vrcholní úředníci v Jiaozhou (resp. protektorátu Annan) pocházeli zpravidla z Číny, rozsáhlá mnišská obec byla místní. Po vzniku nezávislých dynastií v 10. století byli tudíž vzdělaní buddhističtí mniši přirozenými odborníky přibíranými do služeb vládců.

Buddhismus došel svého vrcholu ve Vietnamu později než v Číně, ale jeho společenský a politický vliv byl mnohem výraznější. První písemné doklady o přítomnosti buddhismu na dvoře vietnamských vládců, respektive zástupců čínské císařské moci ve Vietnamu máme z doby guvernéra Sĩ Nhiếp (137–226). Prvními ohnisky buddhismu byla nepochybně obchodní centra jako Luy Lâu a Long Biên / Longbian 龍編. Ke konci 1. tisíciletí měly největší vliv ve Vietnamu dvě, respektive tři buddhistické školy, všechny náležející k *chanovému* buddhismu (viet. *Thiền* 禪): škola Vinítaručiho, škola mnicha Wuyantonga (Vô Ngôn Thông) a škola Thảo Đường.

Teprve později za dynastie Trần vznikla první domácí buddhistická škola Trúc Lâm 竹林 založená císařem Trần Nhân Tôngem (1258–1308). Zapojovala i prvky konfucianismu a taoismu, ale její prestiž nepřezhla narůstající vliv konfuciánské ortodoxie.

Základním a v mnoha případech jediným pramenem k rané historii těchto škol je dílo známé pod několika názvy, sestavené na základě starší materiálů v r. 1337, *Thiền uyển tập anh* 禪苑集英 (Sebrané květy z chanové zahrady).¹ Dílo však představuje jen jednu možnou interpretaci raných dějin vietnamského buddhismu a bylo po šest staletí zcela zapomenuto. Počátkem 20. století jej znovuobjevil a ve svých publikacích představil vietnamský historik Trần Văn Giáp (Giáp Trần-van 1932). I přes současnou kritiku historicity díla jeho struktura dosud zásadně formuje obvyklý pohled na starší vietnamský buddhismus (dělení do tří zenových / chanových škol), kterého se přidržíme i v této kapitole.

1 Také *Thiền uyển tập anh ngữ lục* 禪苑集英語錄 (Zaznamenaná vyprávění „Sebrané květy z chanové zahrady“); *Đại Nam thiền uyển truyền đăng tập lục* 大南禪苑傳燈集錄 (Sebrané zápisky o předávání lampy z chanové zahrady Velkého Jihu).

9.2 Škola Vinitaručiho

Vinitaruči byl mnich indického původu, bráhman, kolem roku 562 přišel do hlavního města Chang'anu, kde za císaře Wudiho z dynastie Severní Zhou probíhaly represe proti buddhismu. V té době Vinitaruči odešel do provincie Henan, kde se setkal s chanovým mistrem Sengcanem (Sēngcàn 僧璨, třetí chanový patriarcha po Bodhidharmovi), u nějž došel náhlého probuzení a osvěcení. Sengcan mu také přikázal odejít na jih. Nejprve se usadil v Guangzhou, kde se pustil do překládání. V roce 580 přišel do severního Vietnamu a usadil se u pagody Pháp Vân, kde roku 594 zemřel následován svým žákem Faxianem (Pháp Hiễn).²

Nguyễn Tữ Cường (1995) důsledně zpochybňuje celé toto tradiční podání. Jednak patriarcha Sengcan není historicky doložitelný, termíny použité v promluvách mnichů nebyly ve své době známy a používány, není příliš pravděpodobné, že by se Ind stal v Číně žákem chanového mistra, když *chan* byl pro indické buddhisty obtížně přijatelný, některé obraty v životopise Vinitaručiho jsou typicky konvenční – například zmínka o tom, že v Kantonu strávil 6 let cvičením a meditací.

Kláster Pháp Vân byl však místem, kde byl buddhismus nepochybně přítomen již dříve, pravděpodobně nejprve v podobě spojeného kultu buddhisticko-bráhmanského, možná pocházejícího i z Čampy. Mohl zde být nějaký Ind nebo Čam jménem Vinitaruči, kterého pozdější vietnamští autoři identifikovali se známým mistrem Vinitaručim v Číně, který ovšem do Vietnamu nikdy přijít nemusel a byl znám především jako překladatel v klášteře Da Xingshan v Chang'anu. Buddhismus přišel do Vietnamu dříve, ale *chan* pravděpodobně až později, a to jen jako jeden z mnoha směrů.

Informace k jednotlivým mnichům, nositelům linie mnicha Vinitaručiho, začínají být konzistentní počínaje mnichem Định Không (?–808), v osmé generaci. Buddhismus, který se v kronice popisuje, má hodně daleko od chanu dobových čínských chanových škol. Výraznými charakteristikami tohoto buddhismu byl ritualismus, asketismus, ale přesto i intenzivní angažování ve společenském životě, kterému byly blízké magické praktiky a divotvorství. Zmíněná historická kronika také nepřiznává Vinitaručiho škole příslušnost ke směru *chan* (zen).

Tím se samozřejmě nedá přímo popřít, že mniši před Định Khôngem, zvláště údajný Vinitaručiho žák Pháp Hiễn nikdy nežili. Zvláště Pháp Hiễn se zdá být doložitelný i z čínských pramenů, když první císař dynastie Sui věnoval do Vietnamu jisté Buddhovy ostatky a právě Pháp Hiễn byl pověřen

² Životopis Vinitaručiho a Pháp Hiễna z *Thiền uyển tập anh* v anglickém překladu Cuong Tu Nguyen 1997: 164–166.

jejich uložení do stúpy. O této události se zmiňuje jak jeho životopis, tak i čínské prameny.

Do Vietnamu se dostala také chanová tradice mnicha Bódhidharmy, jehož učení do čínského prostředí přizpůsobil Huineng.

9.3 Škola Vô Ngôn Thông

Podle kroniky *Thiền uyển tập anh* 禪苑集英 měl být výslovně chanovou školou směr, který do Vietnamu přinesl mnich Wuyan Tong (nebo Wuyantong) 無言通 (Vô Ngôn Thông) (759?–826).³ Také v jeho případě jeho reálnou aktivitu ve Vietnamu historik Nguyễn Tự Cường popírá.

Podle tradičního podání Wuyan Tong pocházel z Guangzhou. Od útlého mládí byl oddaným a zbožným buddhistou, který se nestaral o rodinný majetek. Do mnišského stavu vstoupil v klášteře Shuanglin ve Wuzhou, poblíž dnešního města Yiwu v provincii Zhejiang, nedaleho Hangzhou. Byl rozvážný a málomluvný, proto byl nazván Wuyan Tong (pronikající smysl beze slov). Každého dne se klaněl Buddhovi. Jeho mistr se jej jednou otázel, komu se klaní. Wuyan Tong odpověděl, že Buddhovi. Mistr ukázal na Buddhovu sochu a otázel se: „Ale co je pak tohle?“ Wuyan Tong byl zmaten a v noci přišel za svým mistrem a zeptal se ho na smysl jeho slov. Mistr se otázel: „Jak je to dlouho, co jsi opustil domov?“ Odpověděl: „Deset let“. „Jestli nejsi schopen pochopit smysl ani této věci, nebude ti stačit ani sto let“. Později vzal mistr Wuyan Tonga za opatem jménem Mazu Daoyi 馬祖道一 (709–788) v provincii Jiangxi, ale ten právě zemřel. Přesto jeho učení posléze Wuyan Tonga výrazně ovlivnilo. Mistr jej tedy ponechal u Mazuova hlavního žáka Baizhang Huahaie 百丈懷海. Baizhanga se jednou kdosi otázel: „Co je to učení Velkého vozu o dosažení osvícení?“ Baizhang odpověděl: „Když je mysl prázdná, slunce moudrosti spontánně svítí.“ Při těchto slovech Wuyan Tong prohlédl.⁴

Vrátil se do Guangzhou a stal se opatem kláštera Hua'an (和安寺). V roce 820 se Vô Ngôn Thông dostal do kláštera Kiến Sơ (建初寺) ve vesnici Phù Đổng, v provincii Bắc Ninh, dnes čtvrť Gia Lâm v Hanoji. V tomto klášteře se ovšem věnoval pouze sezení a meditaci proti zdi, vůbec nemluvil a málo jedl. Prožil tak mnoho let a nakonec zůstal jen jediný mnich, Cầm Thành, který s ním udržoval kontakt a byl schopen přejmout jeho učení. Technika *biguan* 壁觀 nemusí vždy znamenat fyzicky „sedět proti zdi“ *mian bi* 面壁. Především se myslí meditace, která pomáhá překonat rozlišování mezi „já“ a tím druhým. Bezpochyby je tato zmínka v kronice variací na legendu o Bódhidharmovi. Přesto

3 Životopis z *Thiền uyển tập anh* v anglickém překladu Cuong Tu Nguyen 1997: 105–107.

4 Xylograf *Thiền uyển tập anh* 4a-4b, Cuong Tu Nguyen 1997: 105-106.

se Vô Ngôn Thông považuje ve Vietnamu za zakladatele školy „Meditování naproti stěně“ *Quán Bích*. Ve 13. století se škola Wuyantonga transformovala ve školu Trúc Lâm.

Nguyễn Tự Cường (1995) soudí, že žádný Wuyantong nikdy neexistoval a že legenda o něm vznikla tak, že si vietnamští historikové vybrali jednoho z 13 žáků mistra Huahaie, a to Bu Yu Tonga z Guangzhou, o němž nebylo z čínských pramenů nic známo, dokonce ani rok úmrtí. Vietnamští autoři potřebovali prostě propojit linii kláštera Kiến Sơ počínající Cầm Thànhem s nějakým čínským mnichem.

Narozdíl od Vô Ngôn Thônga, Cầm Thành je bezesporu historickou postavou. Podle jiného životopisu Cầm Thành získal území od laického zbožného buddhisty, aby na něm postavil chrám. Cầm Thành (jehož původní jméno bylo Lap Duc, jméno Cầm Thành získal až od Vô Ngôn Thônga a znamená „dojímaví upřímnost“ 感誠) se původně zdráhal klášter vybudovat, ale byl k tomu přesvědčen ve snu. Chrám byl určen pro uctívání Phù Đổng Thiên Vương (扶董天王) = Xung Thiên Thần Vương 冲天神王 (zázračné dítě v době vlády 6. krále Hunga v letech 1718–1631 př. n. l., jež ochránilo zemi před nepřáteli).

O škole Thảo Đường nevíme téměř nic, kromě jmenného seznamu jejich představitelů v kronice *Thiền uyển tập anh* (Cuong Tu Nguyen 1997: 204–205).

Vietnamští zenoví představitelé se snažili odvodit původ linií svých učitelů z Číny podobně, jako se snažili čínští buddhisté v Číně odvodit původ svých mistrů z Indie. Zen se ve vietnamském buddhismu na samém sklonku prvního tisíciletí stal dominantním proudem, což na pozdější kronikáře zapůsobilo tak, že buddhismus považovali za téměř identický se zenem. Byli to ovšem spíše vzdělanci, často s konfuciánským pozadím, členové společenských elit. Ve skutečnosti běžné obyvatelstvo do zenu nikdy neproniklo a dokonce ani většina mnichů ne. Pro ty byla vždy bližší např. škola Čisté země (Jingtu / Tịnh độ 淨土) západního ráje (Tây Phương Cực Lạc) se svým devocionálním a rituálním přístupem, při němž hrály například významnou roli proroctví nebo recitační formule *dháraní* používané při léčbě nemocí, vyhánění zlých duchů, přivolávání deště.⁵ S rituály za přivolání deště souvisely již první chrámy založené ve Vietnamu v době vlády guvernéra Sĩ Nhiếp. Zvláště ke klášteru s pagodou Pháp Vân se obracela pozornost císařského dvora při každém větším suchu. Dokladem je i legenda o klášterní služce Man Nương 蠻娘 reprezentující ženskou sílu země a jejím spojení s mnichem Khâu Đà La 伽羅梨, jenž představuje sílu buddhistické nauky.⁶ Dalším oblíbeným božstvem byl Vajšravana (Kubera), původně védské hinduistické božstvo, jehož uctívání se do buddhismu dostalo jak severní cestou přes Chotan, tak i jižní cestou, do Vietnamu patrně

5 Doklady o přítomnosti školy Čisté země ve Vietnamu shromáždil Langlet 2012: 232–236.

6 Příběh Man Nương 蠻娘傳 se nachází v kronice LNKG 1991: 31–32.

prostřednictvím Čampy. Mnich Khuông Việt 匡越 údajně v roce 981 díky uctívání Vajšravany odrazil čínské vojsko.⁷

Zlatou dobou buddhismu byla dynastie Lý (1009–1225). Buddhistická obec opakovaně potvrzovala legitimitu panovníků, kteří naopak museli vystupovat jako její ochránci. Buddhistická obec tak nahrazovala „mandát nebes“ – tradiční legitimizační metodu čínských císařů. Nacházíme zde podobnosti se společenskou rolí buddhismu v dalších dobových státech jihovýchodní Asie (Kambodža – Angkor, částečně Čampa, později Laos).

Vedle buddhismu se po dobu tisícileté čínské nadvlády ve Vietnamu rozvíjel i náboženský taoismus. Již na konci dynastie Východní Han je taoismus v Jiaozhi doložen v díle mistra Mouzi 牟子.⁸ Taoistické chrámy byly na území Vietnamu nepochybně již v době dynastie Tang (Gao Pian nechal rekonstruovat chrámy včetně taoistických) a v době dynastie Lý zaznamenávají kroniky řadu zmínek také o budování taoistických chrámů a klášterů (*guan / quán* 觀), které se těšily podobné přízni dvora jako buddhistické kláštery (Langlet 2012: 238–242).

7 Podle Thiên uyển tập anh, Cuuong Tu Nguyen 1997: 71–73, 111–112.

8 Mouzi li huò lun / Mâu Tử Lý Hoạc Luận 牟子理惑論. Viz zmínka výše.